

Historiska Val & Öden

Förstudie om rollspel i svenska och finska skolor till temadagen för märkesåret 1809

interaktiv

HISTORIA

Sverok

www.interaktivhistoria.se

Innehåll

Avsnitt	Sida
Introduktion	3
Rollspel i skolan	5
Upplägg	6
Historiska Öden	7
Historiska Val	8
Fördjupningsmaterial	9
Bortom Temadagen	10
Avslutning	11
<i>Utdrag</i> : historisk fördjupningstext	12
<i>Utdrag</i> : scenario till Historiska Val	18
Litteratur	38

Omslagsillustration av Albert Edelfelt
Övriga illustrationer av Henrik Hägglund

Introduktion

2009 firar Sverige 200 år av fred vilket föreningen Interaktiv Historia uppmärksammar med flera projekt. *Historiska Val & Öden* är ett av dessa och tanken är att med rollspelet skapa redskap för att uppleva och lära sig av historien. Interaktiv Historia är nära förknippat med rollspel och föreningen arrangerar årligen rollspelskonventet Sävcon på Sävar skola.

Interaktiv Historia kommer under 2009 uppmärksamma 200-årsfirandet men det är en kontinuerlig process med arrangemang både före och efter märkesåret. Under 2007 gick Sävcon som vanligt av stapeln, guidade turer kring Sista Slaget arrangerades och en första pjäs i trilogin om händelserna 1807-1809 sattes upp. Den första delen i en rollspelstrilogi som liksom pjäsen följer de historiska händelserna under 1807-1809 genomfördes under Sävcon. Både pjäsen och rollspelet utspelade sig kring fredsförhandlingarna i Tilsit 1807 mellan Frankrike och Ryssland och dess konsekvenser för krigets väg till Sverige.

Under 2008 har ytterligare en pjäs satts upp, denna gång dramatiserades kapitulationen av den svenska fästningen Sveaborg. Under Sävcon arrangerades även ett rollspelsscenario som utforskade Sveaborgs öde. Denna förstudie av *Historiska Val & Öden* har också tagits fram, ett rollspelspaket till den temadag som kommer arrangeras av Märkesåret 1809 i svenska och finska skolor under november 2009.

Interaktiv Historias projekt kommer i augusti 2009 anordna re-enactments av slaget vid Sävar, men även andra arrangemang kommer äga rum, bl.a. ett fredsläger för ungdomar, tidsresor och musikkonserter. Rollspelspaketet *Historiska Val & Öden* kommer att slutföras under 2009 men arbetet med att skapa ett levande rollspelsdokument som tar tillvara ungdomars intresse för historien och kan användas i undervisningen kommer att fortsätta.

Interaktiv Historia arbetar efter en modell där upplevelser, delaktighet och påverkan är centrala delar i lärandet och utvecklingen av individen. Genom att uppleva en historisk händelse är det lättare att sätta sig in i och förstå sin egen roll i historien. Detta är genomgående i samtliga delar av Interaktiv Historias arbete med märkesåret 1809, inte minst i rollspelspaketet *Historiska Val & Öden*. Målet med denna förstudie är att ge en metodisk genomgång av bakgrunden och motiveringen till utformandet av rollspelspaketet samt exemplifiera med utdrag ur de delar som färdigställts.

I slutet av denna förstudie presenteras scenariot *Bondeuppror i Österbotten* där spelarna kastas in i motsättningarna mellan upproriska bönder och försiktiga ståndspersoner i en by i östra Finland där hotet om en rysk ockupation hänger tungt. För att ge en historisk bakgrund till scenariot och visa på fördjupningstexter som ingår finns utdrag ur dessa presenterade. Med de diskussionsfrågor och det fördjupningsmaterial som ingår i scenariot är förhoppningen att belysa den genomgående tanken och pedagogiken i rollspelspaketet *Historiska Val & Öden*.

Linus Råde

Linus Råde
Projektledare
Sävar 08-12-09

Rollspel i skolan

Rollspel i skolan är ingen ny tanke. Som exempel kan nämnas FN-rollspel där eleverna får ta plats på en internationell politisk arena och forumspel om etiska och moraliska ställningstaganden. Rollspel används ofta som en del i undervisningen vilket också är meningen med Interaktiv Historias rollspel *Historiska Val & Öden*.

Syftet med rollspel som pedagogiskt hjälpmedel är först och främst att det främjar inlevelse, ger nya infallsvinklar och därmed ökar förståelsen för andra synsätt. Rollspel används främst som en metod för att diskutera moraliska frågor i förhållande till andra människor.

Hur kan man då använda rollspel för att främja lärande i ämnet historia? Rollspelet låter eleverna närma sig historiska situationer genom interaktivt deltagande där eleverna själva tar ställning och agerar i rollspelet skapas en förståelse för historien som föreläsningar och fakta inte kan ersätta.

Som ett komplement till den vanliga undervisningen ger rollspel en fördjupad förståelse för ämnet genom aktivering av fler upplevelsecentrum i hjärnan stimuleras förmågan till inlärnin¹. Rollspel skapar genom inlevelse en minnesvärd upplevelse där rolltagande, handlingsfrihet och stämning är det centrala vilket inte bara förstärker minnet, det är dessutom roligt.²

Viktigt för rollspel som pedagogisk metod är oförändret. En viktig del i arbetet med *Historiska Val & Öden* är att ge tillgång till hjälpmedel och stöd som möjliggör för lärare utan tidigare erfarenhet av rollspel att använda sig av materialet. Betydelsefullt är också att *Historiska Val & Öden* kan användas i mindre eller större grupper och att elever i olika åldrar har behållning av det.

1 Axelsson, Valentin och Davidsson Rollspel i skolan (2007) BTJ: Lund

2 Råde Inlevelse i rollspel D-uppsats, Umeå Universitet, Sociologiska institutionen

Upplägg

Historiska Val & Öden skildrar de dramatiska händelserna 1808-1809 när Finland och Sverige splittrades. Det omfattar rollspelsnedslag i några viktiga skeenden i *Historiska Val*, en interaktiv berättelse om krigets följder i *Historiska Öden* samt fördjupnings- och instuderingsmaterial.

Med *Historiska Val & Öden* kan läraren skapa en temadag där man med hjälp av rollspel levandegör historiska händelser. Det kan även användas separat för kortare lektioner och rollspelet går också att anpassa till andra historiska epoker. Rollspelspaketet utgör en metodisk grund för att använda rollspel i skolan med ett färdigt upplägg för en temadag kring finska kriget samt Sverige och Finlands gemensamma historia.

Förutom de två rollspelen som beskrivs närmare nedan så ingår även fördjupnings- och instuderingsmaterial i rollspelspaketet. Som historisk grund finns två texter riktade främst till läraren som behandlar livet i Sverige och Finland från 1750 fram till början av 1800-talet och sammanfattar de händelser 1808-1809 då Finland skiljdes från Sverige. Dessa texter är tänkta som en introduktion och fördjupning för lärare och elever, de innefattar även en källtextdiskussion och litteraturtips. I den slutgiltiga produkten så kommer rollspelets scenarion kopplas ihop med den historiska och sociala texten för att skapa ett färdigt upplägg för temadagen med rollspel.

Interaktiv Historia har tidigare konstruerat ett rollspel om 1808-1809: *Krutrök & Sägner*. *Historiska Val & Öden* är en släkting till detta spel och det finns därmed en naturlig koppling mellan dem. *Historiska Val & Öden* passar bra för lärare och elever som har liten eller ingen erfarenhet av rollspel medan *Krutrök & Sägner* ett fullt utvecklat bordsrollspel där man använder sig av regler och tärningslag samt en spelledare som beskriver världen för spelarna. Detta innebär mer förberedelser eller att man sedan tidigare är bekant med rollspel. Rollspelspaketet kommer även innehålla ett introduktionsscenario till *Krutrök & Sägner* med fem färdiga karaktärer och instuderingsmaterial som vi utvecklat för att användas av en mindre grupp som temadagsmaterial.

Historiska Öden

Historiska Öden låter eleverna själva skapa karaktärer som följer de historiska händelserna i sitt vardagsliv. Genom att själva skapa en berättelse kring sina karaktärer och ta ställning till upplevelser av historiska skeenden kommer de närmare historien och får en möjlighet att reflektera över den både med historiska och egna ögon.

Denna del av rollspelet är både en introduktion, en löpande berättelse och en grund för fortsatt rollspel. Den kan både användas med yngre och äldre elever, större och mindre grupper, då teknikerna för att ta fram och följa de av eleverna skapade karaktärerna enkelt kan anpassas av läraren.

Precis som med hela projektet så är tanken att skapa ett enkelt och anpassningsbart rollspelskoncept med fokus på händelserna 1808-1809. Precis som med de andra delarna så ligger vårt fokus på finska kriget och relationerna mellan den svenska och finska delen av riket, men det finns också instruktioner för hur man själv skapar scenarion och arbetar med berättande rollspel.

Historiska Val

Historiska Val låter eleverna ta rollen som rådgivare åt en historisk beslutsfattare, gestaltad av läraren, och får hjälpa denne att fatta beslut i ett historiskt avgörande skede. Genom att ta rollen av historiska karaktärer får eleverna möjlighet att påverka historiska situationer. Centralt i *Historiska Val* är att eleverna ges möjlighet att ställa sig frågor om varför historiska beslut fattades som de gjorde och ”vad hade hänt om...”.

Tanken med *Historiska Val* liksom de andra delarna av rollspelspaketet är att det ska vara möjligt att användas av ett stort antal spelare. De roller som spelarna gestaltar är historiska grupperingar i scenarion vilket innebär att antalet elever inte är avgörande. Olika scenarion skiljer sig i fråga om hur avancerade och tidskrävande de är vilket betyder att läraren kan anpassa temadagen efter tid till förfogande och elevernas behov.

För att utveckla rollspelet har två scenarion skapats och spelats med elever. Dessa dramatiserar de finländska böndernas situation 1808 och kapitulationen av den svenska fästningen Sveaborg samma år. Fler scenarion kommer att utvecklas i projektet så att det slutliga rollspelspaketet kommer innehålla en sammanhängande serie där Finlands splittring från Sverige dramatiseras.

Fördjupningsmaterial

Det historiska material som Interaktiv Historia kommer utarbeta till rollspelspaketet anpassas för lärare som vill arbeta med rollspelet på temadagen i November 2009. Det omfattar de sociala och historiska skeendena kring Finlands splittring från Sverige i och med kriget 1808-1809. Med hjälp av dessa texter som anknyter till de olika scenariona i *Historiska Val* och elevernas karaktärer i *Historiska Öden* kan läraren själv sammanställa en temadag med rollspel.

Interaktiv Historias rollspel är anpassat till att spelas av lärare och elever som inte har erfarenhet av rollspel sedan tidigare. Instruktioner och förklaringar om rollspel som pedagogiskt verktyg kommer ingå i paketet som även innefattar material för lärare som vill skapa egna scenarion till *Historiska Val & Öden*.

För de lärare och elever som spelat rollspel tidigare och önskar ett mer avancerat rollspel bifogas även ett historiskt scenario till Interaktiv Historias rollspel *Krutrök & Sägner*. Detta är ett klassiskt bordsrollspel som fokuserar på händelserna 1808-1809. Det material som ingår i temadagspaketet är ett introduktionsscenario med färdiga karaktärer och grundläggande regler. Det kommer vara enkelt att använda och kräver inte långa förberedelser av deltagarna. Liksom *Historiska Val & Öden* kommer det att innehålla diskussionsfrågor och fördjupningsmaterial.

Bortom temadagen

Historiska Val & Öden är mer än ett historiskt rollspel om 1808-1809. Det material och de scenarion som Interaktiv Historia håller på att ta fram till temadagen är inriktat på Finlands och Sveriges historia under denna epok men med utgångspunkt från grunderna är det mycket enkelt för lärare att själva skapa scenarion.

Vi kommer att ta fram material kring hur man själv skapar scenarion och anpassar rollspelet till andra historiska epoker. Detta material kommer som resten av rollspelspaketet att göras tillgängligt för nedladdning och går i några enkla steg igenom processen för att själv skapa rollspelsscenario till *Historiska Val & Öden*, hur man beskriver de karaktärer som ska medverka och hur man lägger upp diskussionsdelen som följer på rollspelet.

Det historiska material som vi tagit fram kommer ligga till grund för de metodiska mallarna för att skapa egna scenarion och använda *Historiska Val & Öden* i historieundervisningen. Då Interaktiv Historias mål varit att skapa en metod som inte bara kommer att användas vid temadagen anser vi att detta är en mycket viktig del för att kunna erbjuda lärare som arbetar med rollspelet på temadagen fördjupningsmöjligheter och en metod som kan användas även i andra historiektioner.

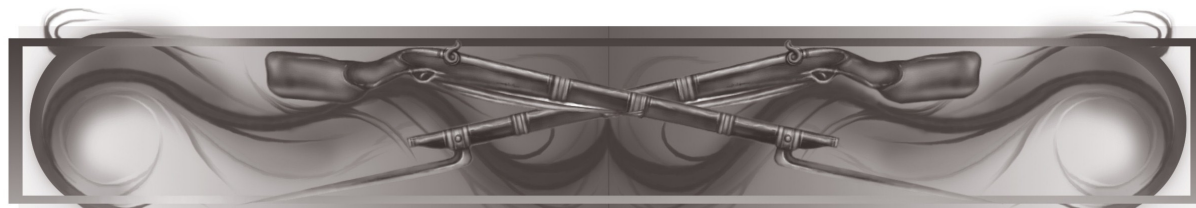

Avslutning

Vi har i arbetet med rollspelet hela tiden haft flexibilitet och enkelhet för ögonen. Materialet ska kunna användas av vitt skilda grupper vad gäller ålder, antal deltagare och tidigare erfarenhet av rollspel. För stora grupper med ingen tidigare erfarenhet av rollspel så utgör *Historiska Öden* en enkel introduktion där man får närma sig rollspelandet genom karaktärsskapandet och historieberättandet. *Historiska Val* är genom sina gruppkaraktärer enkelt att spela även för väldigt stora eller små grupper samtidigt som det låter rollspelselementen komma i förgrunden och spelarna får agera genom sina karaktärer fullt ut. För de riktigt erfarna rollspelarna eller efter att man spelat igenom resten av materialet så är introduktionsscenarioet till *Krutrök & Sägner* ett färdigt bordsrollspelsarrangemang med historiskt tema.

Oavsett om man har en stor grupp högstadie-elever eller en mindre grupp gymnasie-elever har vårt mål varit att man som lärare själv skall kunna plocka ut de delar som man vill använda ur materialet. En genomspelning av hela rollspelspaketet tar upp till en vecka i anspråk så det finns ett överflöd av material till en temadag. Detta har gjort att vi kunnat lägga de olika delarna av rollspelet på skilda nivåer så att lärare själva kan avgöra vad de vill ta med i temadagen.

Även om fokus helt ligger på temadagen som arrangeras av Märkesåret 1809 så vill vi erbjuda ett material som öppnar möjligheter utanför den. De lärare som använder *Historiska Val & Öden* på temadagen ska få med sig någonting som är användbart även efter den. Därför har vi tyckt att det är viktigt att även erbjuda material som förklarar metoden och hjälper lärare och andra intresserade att själva skapa scenarion.

Trohetseder och löften

Under hela Finska kriget var en genomgående del av den ryska strategin att hålla den finska befolkningen lugn genom att visa sig civiliserade och inte plundra och bränna landet som man gjort under tidigare krig. Medan de högre stånden ofta lockades av ryssarnas frikostiga löften så misstrodde bönderna och de obesuttna ryssarnas löften om frihet från livegenskap och andra pålagor.

Så fort den svenska armén börjat retirera mot norr och de ryska styrkorna börjat ta kontroll över Finland spred man propaganda som visade på ryssarnas vänliga intentioner mot finländarna. Till en början var man enbart i krig med Sverige för att tvinga dem att ge upp sitt motstånd mot Napoleon men redan under mars 1808 så inriktade man sig istället på att behålla Finland. Man ville skapa en säkerhetszon runt den ryska huvudstaden St. Petersburg, varför södra Finland blev mycket viktigt för den ryska säkerhetspolitiken.

När tsar Alexander bestämde sig för att erövra och behålla Finland ändrade propagandan genast inriktning. Det blev mycket viktigt att förklara att man inte behövde frukta livegenskap och att påtvingas den ryska ortodoxa religionen. Denna propaganda vann gensvar hos de högre stånden medan bönderna och många borgare var mer svårövertalade vad gällde sanningshalten i de ryska löftena.

För de högre stånden innebar löftena om bibehållna ståndsrättigheter en möjlighet till karriär i det expansiva ryska imperiet. För bönder och borgare som var knutna till sina jordbruk och verksamheter så innebar övergången till ryskt styre som bäst ett osäkert regimskifte med fagra löften som enda garanti för den egna säkerheten. Troheten mot den svenska kungen Gustav IV var dessutom starkast bland de lägre stånden, många adliga officerare och andra ståndspersoner såg med förakt på kungens självsvådliga agerande i Pommerska kriget och ansåg försvaret av Finland i längden omöjligt.

Mer om den ryska arméns psykologiska krigsföring i Finland kan du läsa i den historiska fördjupningen till det medföljande scenariot "Bondeuppror i Österbotten".

Detta stycke bygger på Hårdstedt *Finska Kriget 1808-1809* (2006) Prisma: Stockholm

Uppror i Åland och Finland

Samtidigt som Sveaborg kapitulerade för de ryska styrkorna i maj 1808, ett dråpslag för den svenska moralen, så skedde uppror bland civilbefolkningen i flera delar av Finland som höjde förhoppningarna hos krigsledningen, inte minst Gustav IV. Det var välkänt att den svenska krigsplanen innebar en reträtt mot Uleåborg i norra Finland under våren för att följas av en motoffensiv på sommaren. Det fanns även en stark misstro och rädsla för det ryska styret i de breda befolkningslagren, särskilt bland bönderna som fruktade att de skulle bli livegna under ryskt styre.

På Åland samlade bönderna sig 1808 till regelrätt resning mot de ryska styrkor som intagit öarna. Ryssarna fruktade hela tiden ett svenskt flottanfall och att avskäras från det finska fastlandet då isen gick upp. Man hade inga egna skepp till förfogande då man intagit Åland över vinterisen. Upproret leddes av en pastorsadjunkt, en länsman och av bönderna själva på flera platser. Genom enkel samordning så överraskade man på flera håll ryssarna och tog dem till fånga. Där ryssarna hunnit inse vad som var i görningen misstog man ofta de enkelt beväpnade bönderna, ytterst få hade några dugliga bössor, för regljuljära soldater.

När svenska trupper väl anlände var upproret i full gång och hade tagit över större delen av Åland. Med artilleriunderstöd från det fåtal svenska trupper som anlänt så tvingade man de sista ryssarna att kapitulera. Åland hade därmed befriats från rysk militär närvaro nästan helt utan stöd från svenska militären.

I finska österbotten sjöd också upprorsstämningen bland bönderna. Man hoppades på den finska motoffensiven som skulle kasta ut ryssarna ur landet. Bönderna gick även här till angrepp mot ryssarna på eget bevåg, man var dock inte lika organiserade som på Åland, och många angrepp misslyckades också. Man skulle senare under motoffensiven kraftsamla för att stödja svenskarna men då den svenska krigsledningen misstrodde böndernas nytta i krigföringen kom de att utan militärt stöd bli ett enkelt offer för den ryska motoffensiven efter att krigslyckan vänt.

En svensk officer vid namn Ljungberg var den som kom att på kungens order samordna bondeupproren med arméns motoffensiv och landstigningar. Då landstigningarna misslyckades på grund av dålig planering, otillräckliga mängder soldater och krigsledningens motvilja mot bonderesningar kom Ljungberg att få bära skambördan för kungens övertro på att bönderna skulle hjälpa armén att ta initiativet mot ryssarna vid landstigningarna.

I finska karelen hade man länge haft en tradition av självstyre och självförsvar. Man motsatte sig länge lantvårnsreformen och skatt för att sätta upp reguljära förband. Istället ansåg man sig fullt kapabla att själva organisera lantvårnsförsvaret och även efter att både lantvårnsreformen och skatten till att organisera ett förband drivits igenom uppifrån förvarade man vapen hemma i stugorna och såg sig beredda att själva försvara sin hembygd.

De karelska böndernas uppror kom också att bli mycket framgångsrikt, om än mycket på grund av ryska misstag. Då ryssarna under sin motoffensiv på sensommaren gick in i karelen tog bönderna till vapen under eget befäl och bidrog starkt till att det svenska försvaret höll tillbaka ryssarna i fem månader.

Detta stycke bygger på Persson *1808 Gerillakriget i Finland* (2007) Ordfront: Stockholm

Bönderna och armén

De allra flesta människorna i Sverige och Finland levde i början av 1800-talet först och främst av jordbruket. De flesta kunde inte leva enbart på vad jorden gav utan man var ofta tvungen att ta någon form av anställning utöver jordbruket för att klara försörjning. Vanligt var att lönearbeta hos en lokal brukspatron eller manufaktur för att dryga ut inkomsten. Även skogsarbete var vanligt, antingen som kolmilare eller i trä- och järnindustrin.

De skiftesreformer som börjat genomföras hade till syfte att minska den uppdelning av jordlotterna som tidigare knutit samman byarna i ett lapptäcke av delat ansvar, vilket var mycket ineffektivt för den vidare utvecklingen av jordbruket. Man försökte få till stånd en uppdelning där varje jordbrukare hade en klart avdelad jordlott och även om det inte var helt genomfört kring 1800 så var skiftet på väg och man var inte längre lika beroende av att dela arbetet lika och hålla samman resurserna inom byarna.

De flesta som brukade jorden ägde den själv som skattejord, det vill säga att det fanns en skatt baserad på jordbrukets storlek. Kronojord var allt ovanligare och även adelns frälsejord vart mindre med tiden. Staten försökte medvetet sälja av sin jord till bönderna då skatten från jorden ändå skulle ge kronan inkomst, detta gick dock långsamt men målet var att så långt som möjligt skulle de som brukade jorden äga den själva.

Den stora utmaningen för armén i fält var ofta försörjningen. Speciellt under finska kriget som utspelade sig i karga och ofta nästintill väglöst land var matbristen en avgörande faktor för krigets utgång. De stora trossar som tidigare följt efter armén hade rationaliserats bort och man förlitade sig nu på lagermagasin på strategiska platser och stadiga transporter till frontlinjen.

Detta innebar ofta att man anlät lokalbefolkningen för skjutshjälp som därmed kom att blandas in i kriget på både svenska och ryska sidan. Kvinnorna anlätades ofta för brödbak och inom sjukvården. Det senare var ofta förenat med stor fara då militärsjukhusen kunde vara synnerligen osanitära och risken för smittospridning var stor.

Lokalbefolkningen kom därför att spela en betydande roll för arméernas underhåll, något de inte alltid fick betalt för och även när de fick det var det ofta i svårinlösta löftesbrev. Den ryska arméns system där soldaterna ofta själva fick kontanter för att införskaffa livsmedel visade sig här mycket effektivt då man kunde få tag i livsmedel som bönderna gömt undan genom att betala med reda pengar.

Detta styckes baseras på Hedenborg *Det svenska samhället 1720-2000* (2006) Studentlitteratur: Lund

Bondeuppror i Österbotten

Tanken med rollspelet är att låta dig och dina elever kliva in i historien själva för en stund. Genom att ta historiska roller kommer ni få uppleva en vild diskussion på prästbostället i Kalajoki mellan upproriska bönder och försiktigt herrskap. Du som lärare och spelledare kommer få ta rollen som byns präst och därigenom styra debatten.

Rollspelet är tänkt att fungera som ett hjälpmedel för att fördjupa sig i historien kring bondeupproren under finska kriget 1808-1809, de ideologiska skillnaderna mellan stånden och krigets konsekvenser för lokalbefolkningen. Genom att bryta av undervisningen med att eleverna får ta ställning till frågorna både genom sina karaktärer och själva i den efterföljande diskussionen skapas en närhet till och en personlig upplevelse av historien.

Först förklarar vi hur upplägget ser ut och hur man spelar scenariot sedan följer en historisk genomgång som i korta drag förklarar bakgrunden. Inledningen ger en kort introduktion som du kan läsa upp för spelarna och som är tänkt att ge en bild av den tid och plats som scenariot utspelar sig på. Sedan följer rollerna som spelarna kommer att agera genom i scenariot samt en presentation av spelledarens roll.

Själva scenariot består av de problem som du som spelledare behöver spelarkaraktärernas hjälp att lösa. De presenteras med en kort förklaring som berör varje fråga för att du som spelledare ska kunna definiera situationen i din roll som präst och debattledare. Slutligen så följer en rad diskussionsfrågor och fördjupningsmaterial som är tänkt att användas efter att spelet är över, de tar både upp ämnen som berör spelet och även annat som har med situationen i Finland kring 1808 att göra.

Själva upplägget är inte särskilt svårt och påminner förmodligen mycket om liknande forumspel och andra rollspel som du kanske har stött på tidigare. Den stora skillnaden är att det här är ett rollspel och fokus ligger mer på karaktärerna och interaktionen mellan dem. Det är därför viktigt att diskussionen förs mellan spelarnas karaktärer det vill säga att man talar genom sin roll. Den absolut viktigaste karaktären i spelet är den som du kommer att ta som debattledare. Skillnaden här mot vanliga forumspel är att även du kommer att ha en roll som i det här fallet är prästen Gustaf Severin. Du kommer alltså fortfarande att agera debattledare och styra diskussionen men i roll som din karaktär.

För dig som inte har spelat ett forumspel eller annan form av rollspel kan en kort förklaring behövas. Först så introduceras situationen och alla får sina karaktärer sedan förflyter själva spelet som en diskussion där spelarna tar ställning till de frågor som presenteras av spelledaren under spelets gång. I ett vanligt forumspel så kan frågeställningen helt enkelt vara en eller några meningar som spelarna får läsa innan medan karaktärerna kan vara en ideologisk inställning eller position som också kan beskrivas mycket kort som exempelvis liberal.

Ett exempel på forumspel: På grundutbildningen i Statsvetenskap så får olika grupper representera de olika politiska partierna. De får läsa sitt partis politiska program som grund för sin inställning sedan presenterar läraren några viktiga frågor inför det kommande valet och eleverna får ge sitt partis syn på de olika frågorna under diskussionen.

Hur skiljer sig Historiska Val från det ovanstående exemplet? Först och främst så kommer du genom din roll som prästen att agera som en karaktär i spelet och inte bara en utomstående debattledare. Diskussionen kommer att presenteras för spelarna genom din roll och du kommer även att driva den framåt och leda den genom din karaktär. Även spelarna kommer att ha karaktärer som de agerar igenom och dessa kommer inte bara bestå av en inställning till problemet som ska diskuteras utan en social bakgrund som ger en förklaring till karaktärernas inställning, personlighet och mål i scenariot.

Spelarnas karaktärer är här inte enskilda personer utan grupper. Detta är för att spelet ska kunna spelas med ett varierande antal spelare. Det är upp till spelarna själva att definiera sin karaktär utifrån den beskrivning de får av gruppen de tillhör. Detta kan vara bra att poängtera för spelarna innan man börjar inte minst för att undvika alltför utsvävande tolkningar av karaktärerna vilka kan förstöra stämningen.

Det här scenariot är också tänkt att spelas med en viss inbördes storleksordning på karaktärgrupperna. De upproriska bönderna är i majoritet så minst 3/5 av eleverna bör tillhöra denna grupp. De försiktiga bönderna och ståndspersonerna bör bestå av ungefär 1/5 av eleverna vardera. Detta följer inte bara den historiska åsiktsfördelningen bland bonde- och ståndsbefolkningen utan ger också en intressant diskussion där en försiktig minoritet försöker lugna en uppretad majoritet.

Historisk bakgrund

I början av juli år 1807 möttes kejsarna Napoleon av Frankrike och Alexander av Ryssland på en flotte i den ostpreussiska floden Neman i dagens Polen. Händelsen har blivit en historisk symbol för höjden av Napoleons makt. Före mötet på floden hade han besegrat de österrikiska, preussiska och ryska arméerna. Förutom britterna med sina svenska och portugisiska allierade så var Europa besegrat av Napoleon.

Mötet utmynnade i en överenskommelse om att tvinga britterna och deras allierade på knä där Ryssland erkände Frankrikes makt på den europeiska kontinenten. Ryssland fick fria händer i norra Europa vilket ledde till att Sverige som en av de få allierade nationerna till de isolerade britterna blev ett lovligt byte för tsaren när Napoleons intresse vändes söderut mot upproren i Spanien. Ryssland ville både skapa en säkerhetszon runt sin nya huvudstad St:Petersburg samt på Napoleons order tvinga svenskarna att byta sida i stormaktskonflikten.

Sveriges kung under denna tid, Gustav IV, var en fanatisk motståndare av Napoleon vilket föranledde Sveriges svåra utrikespolitiska situation. Trots att Danmark skrämdes av våldsamma brittiska bombardemang av Köpenhamn till att ställa sig på fransmännens sida så fortsatte Sverige stöjda England. Rykten om upprustning från Danmark som vid den här tiden innefattade Norge innebar att svenska trupper var tvungna att posteras mot både den danska och norska gränsen. Detta ledde i sin tur att militärledningen med kungen i spetsen inte tog hotet från Ryssland på fullt allvar. Upprustningen av Finland var bristfällig och planen i händelse av en invasion gick i ut på att trupperna skulle dra sig tillbaka till kusten för att invänta förstärkning från Sverige.

Kungens hårdnackade motstånd mot Napoleon ledde till att det svenska Pommern förlorades till fransmännen under hösten 1807, samma tid som Danmark anfölls av britterna. Svenskarna lyckades dock evakuera sin kår från Pommern vilket sågs som en seger och ledde till att nederlaget inte blev så stort. Kungen ledde personligen kriget och genom att i det längsta vägra se allvaret i situationen så skapade han ett långtgående missnöje bland de svenska officerarna mot hans person.

De svenska styrkornas plan var att dra sig tillbaka norrut för att samla sig. När så hade skett hoppades man kunna kasta tillbaka ryssarna då de trängt in i Finland och tänjt ut sina underhållslinjer. Denna plan fungerade till en början mycket bra men man hade inte räknat med att de svenska fästningarna Svartholm och Sveaborg längs Finlands sydkust skulle intas av ryssarna. Dessa var brohuvuden för att förstärka den kommande motoffensiven sjövägen och att genom sjöherravälde försvåra ryssarnas militära närvaro i södra Finland.

Under våren sommaren 1808 inledde den svenska militären en motoffensiv. På kungens order skickade överbefälhavaren Klingspor ut en uppmaning till den finska menigheten att resa sig mot ryssarna. Kungen hade även skickat specialstyrkor som skulle samordna bondeupproret och som satte upp sitt högkvarter i Sundom i Österbotten. Trots de misslyckade landstigningarna under våren så eldade svenskarnas närvaro och rykten om en motoffensiv upp allmogen till att ta till vapen.

Ända sedan krigsutbrottet hade upprorsstämning rått på många håll bland de finska bönderna. Man hade ryssarnas härjningar under Gustav III's ryska krig i färskt minne och fruktade att bli livegna under ett eventuellt ryskt styre. I norra Finland var motståndet ända från början effektivt och uppehöll den ryska armén och dess förnödenhetstransporter. Detta gav de svenska trupperna möjlighet att dra sig tillbaka och omgruppera sig för motoffensiven under våren och sommaren 1808.

Den utlovade svenska hjälpen till böndernas uppror uteblev dock i stort sett helt. Bortsett från att man utfärdade generella order och planer för bönderna att möta upp den reguljära armén ignorerade man dem. Det högkvarter som satts upp i tjänade i stort sett endast som uppsamlingsplats för ryska krigsfångar efter att man mött med ledarna för bönderna och gett dem marschorder.

Ända från början av kriget hade ryssarna som mål att snabbt pacificera finnarna genom att avkräva en trohetsed gentemot den ryske tsaren och med så lite våld och motstånd som möjligt få kontroll över lokaladministrationen. Det hade nu inte fungerat helt perfekt då det speciellt bland de lägre skikten i samhället fanns ett utbrett motstånd mot det ryska maktövertagandet.

Bland de högre skikten var defaitismen och oviljan att göra en svår situation värre utbredd. Många svenska makthavare så väl präster som ämbetsmän stannade på direkt order från svenska ledningen också på sina poster vilket senare ledde till att de blev tvungna att svära den ryska trohetseden till tsaren eller fly till Sverige.

Svenskarna, speciellt kungen, hoppades hela tiden kunna vända kriget och återta de förlorade landområdena men för de lokala makthavarna handlade det mer om att så smidigt som möjligt administrera ryssarnas maktövertagande för att skona lokalbefolkningen från repressalier. Överlag så ville de lägre skikten i samhället, bönder, hantverkare, borgare och indelta militärer göra aktivt motstånd mot ryssarna för att skydda sin hembygd. De övre skikten, influerade av tidens kosmopolitiska tankegångar och bittra över det undermåliga svenska försvaret av Finland, ville istället passivt godta ryssarnas maktövertagande för att skona finnarna från ryska härjningar.

Under bondeupproren kom ibland dessa grupper att ställas mot varandra, det kunde till och med gå så långt att bönderna anmälde ryssvänliga ämbetsmän till den svenska armén och såg de som samarbetat med ryssarna som förrädare.

Det ni kommer att få uppleva i det här scenariot är en sådan spänd situation där prästen i den Österbottniska byn Kalajoki har samlat till byråd för att försöka lugna ned bönderna. Trots att den svenska armén har tackat nej till beväpnade män från området så ryktas det om att bönderna ändå kommer ta till vapen för att försöka freda bygden. Prästen och andra ståndspersoner har redan tvingats svära eden till tsaren och ser ingen mening med ett i deras ögon fruktlöst uppror. Bönderna är också splittrade mellan de som vill dra ut för att skydda bygden och de som tror att något sådant bara skulle göra situationen ännu värre när ryssarna bestämmer sig för att hämnas.

Inledning

Efter den ryska offensiven under vintern 1808 följer en vår av rykten om ryska kosacker och svenska landstigningar. Efter att ha lämnats åt sitt öde av den svenska armén finns nu hopp om att ryssarna ska kastas ut. Svenskarna har landstigit vid Vasa, armén är på väg söderut igen och ryssarna är för tillfället på flykten.

Trots att överbefälhavaren Klingspor avböjt erbjudanden om manskap från Kalajoki ryktas det om att dra i fält på eget bevåg. Hembygden är i fara och alla har hört historierna om ryssarnas framfart för mindre än tjugo år sedan. Svenskarna kanske slänger ut ryssarna, men vem ska skydda gårdarna från härjande kosacker och ryska plundringar innan dess? Många anser att det enda sättet att skydda hem och härd är att dra ihop ett bondeuppbåd och själva försvara bygden.

Det finns också de som anser att kriget redan är förlorat. Som så många gånger förut har svenskarna svikit sin östra rikshalva och att göra motstånd mot ryssarna kommer bara att leda till att härjningarna från Gustav III's tid och stora ofreden kommer att upprepas på nytt.

För att lugna folket och reda ut vad som händer har prästen Gustav Severin samlat till rådslag i Kalajoki prästgård för att låta byborna uttrycka sina farhågor, utröna sanningen bakom ryktena om ett bondeuppror och lugna ned den upprörda stämningen.

Gustav Servenius
präst i Kajaloki by

Bakgrund

Som den mest aktade medborgaren i Kalajoki by är det prästen som samlat till möte i sin egen bostad och den självklare ledaren av diskussionerna. Då du är den andlige ledaren i byggemenskapen har du en framträdande roll både socialt och rent administrativt. Du är den som har ansvar för moralen och den religiösa skolningen i församlingen, ett uppdrag som du tar på största allvar och utan någon humor.

Ryssarna har lovat att upprätthålla alla ståndsprivilegier, religionsfrihet och samma lagar som under svenskt styre, detta förbehållet att ingen gör uppror eller motarbetar ryssarna. Du ser därför stora problem med att göra uppror, de svenska generalerna har dessutom tackat nej till männen från Kalajoki vilket gör det hela enkelt i din värld.

Personlighet

Prästerskapet var bland de första som tvingades att svära trohetseden till tsaren, vilket även var en oundviklig del av att stanna på sin post, något som de svenska makthavarna beordrat. Du sitter därför på två stolar då du var tvungen att svära ryssarna trohet för att följa svenska order. Det är nu inget stort problem eftersom du först och främst tjänar kyrkan och ser till din församlings välfärd och inte till någon stormaktspolitik eller något rike förutom Guds.

Ditt mål är att försöka lugna ned lokalbefolkningen, det finns inget att frukta från ryssarna så länge alla håller sig lugna. De kommer inte kräva mer skjutshjälp och förnödenheter än svenskarna och bönderna behöver inte alls frukta att bli livegna. Om det blir uppror skulle allt det kunna ändras och ryssarna skulle förmodligen statuera ett exempel vilket du vill undvika. Som svensk myndighetsperson har du valt att stanna på din post oavsett vad som händer, du tänker inte fly och lämna din församling i ryssarnas händer.

Agerande

Var lugn och sansad, mana till försiktighet och eftertänksamhet. Du har stor respekt genom ditt ämbete och använder det ofta och gärna för att få din vilja igenom då du ser dig som ansvarig för din församlings välmående i dessa svåra tider. Du är dock en mycket sträng person och ler sällan, stränghet och ett bistert anlete är dina mest framträdande drag. Att någon öppet går emot dig har du svårt att tolerera och du försöker direkt sätta uppstudsiga element på plats.

Mål

- Lugna ned de upproriska bönderna.
- Få alla att gå med på att svära trohetseden till tsaren.
- Se till att alla hjälper till med skjutshjälp och förnödenheter till armén.

De upproriska bönderna

Bakgrund

Alla har ni hört historierna från Gustav III's krig för bara tjugo år sedan och den stora ofreden före det. Ryssarnas tidigare härjningar och plundringar visar att alla deras vackra ord till prästerskapet och herrefolket bara är lögner och bländverk för att kunna skövla den finska landsbygden när de väl vunnit kriget.

Den svenska armén har visat att den inte är mycket att räkna med men förhoppningsvis kommer de kunna slänga ut ryssen igen. Om inte ni ser till att skydda er själva och göra livet svårt för ryssen kommer de att plundra er in på bara skinnet innan dess. Ni har ingen uttryckt plan än men det har talats om att själva uppbåda en milis för att försvara bygden. Den utlysta edgången i kyrkan har ni av trots hållit er borta ifrån för att inte svika den svenska kungen och eran hembygd i ryska händer.

Personlighet

Den svenska armén har tackat nej till er hjälp utan att ni förstår varför. Varför skulle ni vara mindre värda än de andra finska bönder som hjälper armén med att hålla ryssarna borta från deras hembygd? Varför skulle er hembygd vara mindre värd och lämnas att plundras av ryssarna utan motstånd? Kanske är det svenskarnas plan, de kommer inte ha möjlighet att försvara er så de ser hellre att ni hjälper armén med skjutsning och proviantering medan ryssarna kommer och bränner era gårdar?

Agerande

Tala högljutt om svenskarnas ovilja att försvara er och herrarnas lättrogenhet inför ryssarna. Alla vet hur det går när ryssarna kommer, om inte ni försvarar hembygden kommer ingen annan att göra det. Alla löften som ryssarna ger är bara lögner för att få fritt fram att plundra småfolket när svenskarna väl förlorat kriget.

Mål

- Uppmärksamma alla på ryssarnas tidigare härjningar.
- Påpeka att ni bara vill försvara hembygden från plundring.
- Förklara att svenskarnas ovilja till er hjälp beror på generalernas inkompetens.

De försiktiga bönderna

Bakgrund

Ni är alla bönder men har inte dragits med i stridshetsen mot ryssarna. Ni litar förvisso inte helt på att de inte kommer plundra och härja men enligt prästen så har de lovat att upprätthålla svensk lag och inte införa livegenskap. Ryktena söderifrån berättar också om hur ryssarna hittills betett sig civiliserat och inte krävt mer än svenskarna.

Om nu svenskarna tackat nej till er hjälp så varför ska ni då på eget bevåg ge er på ryssarna? Ingen kommer att tacka er och med tanke på hur mycket svenskarna verkar bry sig om att försvara finland så kommer ingen att hjälpa er när ryssen kommer för att hämnas. Ni litar förvisso inte på dem men än så länge har de inte bränt byar och plundrat. När det var dags för edgång i kyrkan höll ni er undan eftersom ni känner en stark avsky mot att svära trohet till den ryska tsaren och hans livegna imperium.

Svenskarna kräver redan hjälp med förnödenheter och skjuts av soldater och materiel. Varför riskera livet också när ni redan bevisat att ni är beredda att hjälpa till med underhållet av armén?

Personlighet

Ni vill först och främst värna er hembygd, om det bästa sättet att göra det är att hålla sig utanför kriget och hålla sig väl med ryssarna så får det bli så. Låt prästerna och herrefolket förhandla allt de vill, så länge de håller er från livegenskapen så tänker ni gömma så mycket boskap och förnödenheter ni kan för ryssarna istället för att ge er ut och dö utan att svenskarna kommer och hjälper er.

Ni ser er inte som och vill inte framstå som fega men anser att det bara skulle leda till övergrepp och förföljelser från ryssarnas sida om ni tog till vapen mot dem. Svenskarna har inte lovat att hjälpa er så ni kommer förmodligen att lämnas ensamma utan ordentliga vapen mot tränade soldater.

Agerande

Ni litar inte på ryssarna men ännu mindre på att svenskarna kommer att komma till er hjälp om ni tar upp vapen mot dem. Ni vill i försiktighetens namn rädda det som räddas kan undan arméns framfart och hoppas att prästens ord om att inget kommer att förändras under ryskt styre är sant.

Mål

- Förklara vilka hemska konsekvenser som motstånd mot ryssarna kan få.
- Tala för att det finns mer att vinna på att rädda era egna ägodelar än att gå ut i strid.
- Se till att ingen gör något som retar upp ryssarna och riskerar era hem.

*Herrgårdsägaren
och studenterna*

Bakgrund

Ni representerar de högre stånden i Kajaloki, den adliga herrgårdsägaren samt några studenter från prästseminariet och akademien i Åbo. Som bildade och kosmopolitiska medborgare så är ni väl införstådda med händelserna på kontinenten. Ni vet att fransmännens Napoleon och ryssarnas Alexander har delat upp Europa mellan sig och att svenskarna inte har någon möjlighet att hålla Finland. Omringade av Europas två stormakter samt danskar och norrmän kommer svenskarna inte ha möjlighet att komma till Finlands undsättning ens om de vill.

Personlighet

Ni har alla svurit ryssarna trohet i den obligatoriska edgången och ser med tillförsikt på framtiden då ryssarna lovat att upprätthålla alla seder, bruk och lagar från den svenska tiden. I själva verket kan ett finskt storfurstendöme under ryskt styre innebära större frihet än under svenskt styre och nya karriärmöjligheter. Löftena om att behålla svenska lagar och traditioner gör att det inte finns något att frukta från ryskt håll så länge ingen gör väpnat motstånd.

Som kosmopoliter och anhängare av upplysningen ser ni er som budbärare av förnuft och bildning till de lägre stånden. Brådstörtat agerande och missriktad lojalitet ser ni som en brist hos bönderna, något som ni själva står över. Så länge alla håller sig lugna och inte gör uppror kommer ryssarna bete sig civiliserat, det värsta som kan hända är om någon provocerar ryssarna genom att ta till vapen. Då vet ingen vad som säkert kommer hända men ryssarna kommer förmodligen straffa hela bygden hårt. Om ni bara alla håller er lugna och samarbetar med ryssarna kommer ni att klara er undan oskadda och förhoppningsvis kunna göra karriärer utomlands efter att krigsoron blåst över.

Agerande

Försök lugna stämningen och tala till folks förnuft. Om de inte ser det kloka i samarbete med ryssarna så hota med deras hämndaktioner och hur illa det var under det senaste kriget. Ni tror absolut inte att några ryska härjningar kommer förekomma om man bara håller sig väl med dem.

Mål

- Lugna stämningen och försök få folk att ta sitt förnuft till fånga.
- Varna för att ryssarna kommer statuera exempel på de som gör uppror mot dem.
- Upplys om tsar Alexanders löften och att allt tyder på att ryssarna kommer hålla dem.

Scenariot

Det här scenariot är mycket enkelt upplagt och innehåller en sammanhängande diskussion om bondeupproret. Det har inga intriger förutom de som har med bybornas inställning till kriget att göra och hela scenariot utspelar sig under ett enda diskussionsmöte. Denna diskussion bör spelas i ett svep för att eleverna själva får ta ställning till de diskussionsämnen som finns i slutet av denna text direkt efter rollspelet.

Platsen för scenariot är prästens bostad, en större gård i utkanten av byn. Den behöver ingen längre introduktion men för att sätta stämningen i början av scenariot kan du beskriva hur de alla bönderna samlats på gårdsplanen. Prästen och de andra ståndspersonerna anländer och diskussionen tar sin början antingen ute på gårdsplanen, om ni är många spelare, eller inne i salongen om ni är färre.

Prästen har samlat bygderådet i prästgården för att diskutera den svåra situationen. Rykten finns om att ett bondeuppbåd ska samlas och tåga mot ryssen. Samtidigt har de övre klasserna tvingats svära tsaren trohet medan bönderna än så länge hållit sig undan. Stämningen är tryckt när alla samlats för att reda ut vad man ska göra.

”Vad föranleder dessa rykten om uppror och att till vapen?”

Vad ligger bakom ryktena om ett bondeuppbåd? Prästen vet att bondeuppbåd samlats på andra ställen i Österbotten och tågat mot ryssen men att svenskarna tackat nej till hjälp från Kalajoki. Nu vill han veta vad som planeras och om möjligt stoppa bönderna från att dra i fält. Varför trotsar bönderna svenska arméns uppmaning att hålla sig lugna? Vad tror de sig vinna på att dra ut i väpnad kamp?

”Varför tvivlar ni på ryssarnas löften?”

Som en följd av den första frågan kommer troligen frågan om huruvida man kan lita på ryssen. Prästen kan redogöra för ryssarnas löften om att upprätthålla samma lagar och rättigheter som svenskarna, vilket han tror de kommer hålla bara alla håller sig lugna. Vad tror de olika grupperingarna om ryssarnas löften? Varför ska man lita eller inte lita på dem?

”Att lova sig en övermakt tro och hulden är allas och envars plikt!”

Även bönderna kommer att tvingas svära trohetseden till den ryska tsaren om inte svenskarna lyckas kasta ut dem. Att inte medverka kommer att innebära fredslöshet och se mycket dåligt ut för hela bygden. Prästen hoppas att alla bönder kommer att medverka om inte annat för att hålla ryssarna lugna, ingenting kommer enligt honom förändras under ryskt styre. Varför har bönderna hållit sig undan trohetseden? Varför håller de fast vid en lojalitet som enligt prästen bara skadar dem själva?

”Varför inte bara bidra med vad som krävs av oss?”

De svenska trupperna kommer att kräva skjutshjälp och om bönderna drar i fält kommer det inte finnas någon som kan uppfylla detta. Prästen vill att bönderna ska bidra så mycket som möjligt både till svenska och i framtiden möjligtvis även den ryska armén. Om man inte har någonting att erbjuda är han rädd att ryssarna kommer att hitta det i alla fall och ta det man vill ha utan ersättning. Varför inte bidra med det man kan och hålla sig lugna och neutrala istället för att riskera allt på något som den svenska armén inte ens uppskattar?

Avslutning

Som spelledare är det din uppgift att genom din roll som prästen avsluta scenariot vid lämpligt tillfälle. När diskussionen om vad man kan och bör göra uttömts och någon grupp verkar ha fått igenom sin ståndpunkt är det lämpligt att du avslutar genom att upplösa mötet.

Diskussionsfrågor

Ryssarnas löften till finnarna

Vad lovade egentligen ryssarna finnarna? Varför var detta viktigt? Vad var det som skrämde bönderna mest med att hamna under ryskt styre? Varför var inget annat stånd, förutom de obesatta och fattiga lika benägna som bönderna att ta till vapen mot ryssarna?

Vad innebar kriget för lokalbefolkningen?

Vilka konsekvenser fick kriget för lokalbefolkningen? Var det någon skillnad mellan de svenska och ryska arméernas krav? Fick man betalt för det man levererade och de skjutsningar man utförde? Vad bidrog bönderna med till arméerna? Var det någon skillnad på vad kvinnor och män utförde för arbete?

Vad innebar motståndet mot ryssarna?

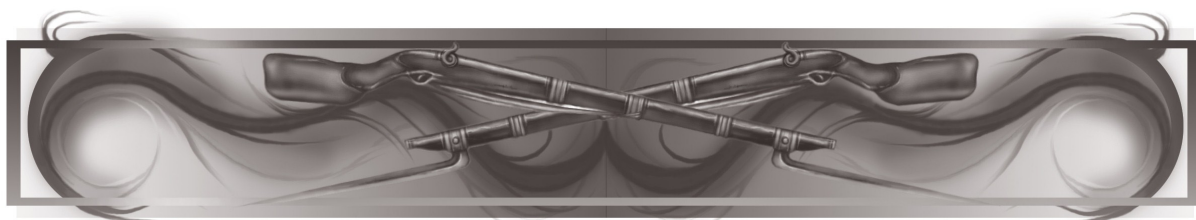
Vad kunde de böndernas uppror mot ryssarna åstadkomma? Vad åstadkom man på de platser där uppror förekom och varför gick det som det gick? Vad var det man ville försvara? Vilka konsekvenser fick upproren i förlängningen?

Kyrkan och religionens roll

Varför hade prästen en så central och viktig roll i byn? Vilken roll spelade kyrkan i samhället jämfört med idag? Fanns det någon skillnad mellan den svenska och ryska kyrkan? Spelade religionen någon roll i konflikten mellan Ryssland och Sverige?

Stånd och social status

Varför var det oftast personer från de högre stånden som var vänligt eller neutralt inställda till Ryssland medan bönderna och många andra ur de lägre stånden var fientliga? Varför talar man om sociala stånd under den här tiden istället för klasser eller samhällsskikt? Vilka olika stånd talar man om?

Historisk fördjupning

De ryska pacificeringsåtgärderna under finska kriget var koncentrerade på att få med sig de lokala ämbetsmännen och makthavarna och därmed hålla bönderna lugna. Det var inte alltid effektivt och trots att många svensktrogna ämbetsmän gjorde sitt bästa för att hålla befolkningen lugn enligt både svenska och ryska order var stämningen hätsk bland bönder och borgare.

Situationer liknande den som beskrivs i scenariot kan mycket väl ha förekommit på många håll i Finland då de första som svor tsaren trohet var de högre stånden. Det var sällan de höll sig undan utan de var mest benägna att lugnt anpassa sig till den nya ordningen. När bönderna och de andra lägre klasserna skulle svära tsaren trohet gick det dock sämre, att hålla sig undan med hjälp av dåliga ursäkter var något som praktiserades på massnivå. Trots hoten om fredlöshet så var det svårt att få finnarna att svära eden och när så många vägrade var det också svårt att göra verklighet av hoten.

De högre ståndens uppgivenhet inför motståndet och de lägre ståndens vilja att försvara hembygden från ryska härjningar hade båda sin grund i den långa historien av krig med Ryssland under 1700-talet, inte minst Gustav III's ryska krig 1788-1790 där Anjalaförbundet bildades. Defaitismen var utbredd bland den styrande eliten och man såg inte någon möjlighet för Sverige att i längden försvara Finland. Europa hade delats upp av de två kejsarna och det var hopplöst att tro på det lilla landet Sveriges förmåga att stå emot Rysslands strävanden.

Medan bönderna såg hoten om ryska härjningar och livegenskap med ryssarnas intåg och beredde sig på motstånd för att undkomma det ödet såg de högre stånden i just böndernas motstånd vad som skulle kunna utlösa ryska härjningar. I början av kriget förekom i princip inga plundringar utan de var hämndaktioner som utlöstes av vad ryssarna ansågs som svekfullt beteende från finnarnas sida.

Nationalismens födelse

Under 1800-talets tidiga år började nationalismen som vi känner den skapas då upplysningstiden skapade en folklig gemenskap som efter franska revolutionen krävde mer än en enhällig kungamakt som sammanhållande faktor. I de lägre samhällskikten var dock någon nationell uppfattning knappast utbredd. När de finska bönderna reste sig mot ryssarna var det för att försvara hembygden och av trohet mot svenske kungen personligen, inte av någon känsla för svensk patriotism. I de norra delarna av Finland förekom till och med att bönderna vägrade ingå i reguljära förband utan de stred för hembygden och inget mer.

De övre skikten i samhället såg sig under 1800-talets början som kosmopolitiska medborgare och det var inte ovanligt att gå i tjänst hos främmande nationer även om dessa låg i krig med ens hemland. De lägre stånden var oftast kungatrogna och bundna till den feodala tillhörigheten där troheten till kungen var detsamma som trohet till landet. Det innebar inte att de kände tillhörighet med Sverige som nation utan att de hade sin lojalitet hos den svenske kungen som representerade de lagar och det samhälle som de var uppvuxna med.

Situationen i Finland, här representerat av en direkt diskussion om praktiska frågor mellan förespråkare för olika klasser, pekar både på nationalismens födelse som sammanhållande kraft i ett allt mer globaliserat Europa och dess konstruerade natur.

De som använde nationalismen som argument var oftast de högre stånden som ställde sig på ryssarnas sida och såg en möjlighet att därigenom skapa en finska identitet som självstyrande storfurstendöme. De lokalpatriotiska bönderna å sin sida kämpade inte för sin lojalitet mot Finland utan för hembygden.

Svenska historiker pekar ibland ut svensk-finska ämbetsmän som gick över till ryssarna som landsförrädare medan finska historiker istället pekar på det faktum att de istället varit sitt nya fädernesland Ryssland troget. Den enes förrädare är den andres plikttrogne medborgare.

Finnarnas inställning till invasionen

Bönderna och borgare i Finland gjorde ofta direkt motstånd mot de invaderande ryssarna, även om de på grund av dåligt stöd och utrustning inte alltid åstadkom mycket. Den svenske kungen Gustav IV uppmanade genom armén till aktivt motstånd vilket många bönder hörsammade utan att i slutändan få den hjälp som svenskarna utlovat.

De övre stånden var ofta snabbare att svära trohet till tsaren av olika skäl. Vissa såg liksom Anjalamännen början till Finlands frihet genom att bli ett självstyrande storfurstendöme i Ryssland istället för att fortsätta vara Sveriges östra rikshalva. Man kan säga att historien gett dem rätt även om det dröjde till början på 1900-talet innan dessa strävanden blev verklighet och vi inte kan säga något om hur de finska frihetssträvandena sett ut under ett fortsatt svenskt styre.

Många finska makthavare svor att tjäna ryssarna för att undvika plundringar och att befolkningen kom till skada. Efter Gustav IV's krig 1788-1790 samt lilla och stora ofreden tidigare under 1700-talet hade man i färskt minne hur illa de invaderande ryssarna betett sig.

Den här gången så använde sig ryssarna mer av psykologisk krigföring och betedde sig väldigt civiliserat så länge ingen gjorde motstånd. Många av de som svor tsaren trohet gjorde det för att undvika blodbad bland oskyldiga och civila och även här kan vi med eftersynens kunskap ge dem rätt. Där bondeuppror restes mot ryssarna och misslyckades på grund av det dåliga stödet från svenskarna för lokalbefolkningen mycket illa medan ryssarna annars lät finländarna vara förutom att man precis som svenskarna krävde skjutshjälp och förnödenheter till krigsansträngningarna.

En viktig del i pacificerandet var också att ryssarna lät finländarna behålla samma lagar, religion och ståndsrättigheter som under svenskt styre. Det här var mycket viktigt för alla stånden, bönderna var rädda för att bli livegna likt de ryska bönderna, borgarna att de skulle förlora rättigheter, prästerna att deras religion skulle bannlysas och adelsmännen att deras privilegier skulle dras in.

Litteratur

Här presenteras de böcker som refererats i denna förstudie. I det slutgiltiga rollspelspaketet kommer en längre bibliografi med källtextrecensioner ingå för att ge lärare möjlighet att fördjupa sin läsning på egen hand.

Axelsson, Valentin och Davidsson *Rollspel i skolan* (2007) BTJ: Lund

Råde *Inlevelse i rollspel* D-uppsats, Umeå Universitet, Sociologiska institutionen

Hårdstedt *Finska Kriget 1808-1809* (2006) Prisma: Stockholm

Persson *1808 Gerillakriget i Finland* (2007) Ordfront: Stockholm

Hedenborg *Det svenska samhället 1720-2000* (2006) Studentlitteratur: Lund

